אור הצפון — נצחיות התורה והאדם

נצחיות התורה והאדם. כתוב בתורה: "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך" (דברים ו). ופירשו חז"ל (ספרי שם): "לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה (רוצה לומר מחשיבה), אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה", כלומר, כמו שניתנה היום. וכן אמרו חז"ל: "בכל יום יהיו בעיניך חדשים" (רש"י דברים כו ועוד).

אין הכוונה שיהיו נחשבים בעיניכם כחדשים כאילו ניתנו היום, אלא שהאמת היא שהתורה ניתנת בכל יום ויום. וכן תירגם אונקלוס את הפסוק "קול גדול ולא יסף" (דברים ה): "ולא פסק", וכפירוש רש"י "שקולו חזק וקיים לעולם", כלומר, שקול ה' שהשמיע את עשרת הדברות אינו פוסק לעולם והוא מצווה אותנו תמיד ללא הפסק בכל יום ויום, ואכן הם תמיד חדשים ממש.

ולכאורה יש להבין, איך אפשר לחייב את האדם שהוא קרוץ מחומר ובן תמותה לקלוט את קול ה' הנצחי המצוה עליו בכל יום? אולם הרי האדם נברא בצלם אלהים ונופחה בו נשמה נצחית שאינה נספית לעולם ובכוחו לשמוע את קול ה' שאינו פוסק לעולם ולקלוט תמיד את ציוויי התורה הנצחיים. ואף על פי שהוא נוצר בחלקו גם מעפר מן האדמה, גם חלק זה נצחי. הכתוב אומר: "ה' בחכמה יסד ארץ" (משלי ג), היינו, שגם הארץ יסודה בחכמה הנצחית של ה', ואם כן גם גוף האדם הנוצר מן האדמה הוא כוח רוחני נצחי, ומאחר שהתאחד עם נשמת החיים שנופחה בו ממעל, וכתוב בו: "ויהי האדם לנפש חיה" כלומר, שכל האדם נעשה נפש חיה, הרי בכוחו ומחובתו של אדם זה להקשיב תמיד לדבר ה' הנשמע ללא הרף ולקיימו כדיוטגמא חדשה שניתנה באותו רגע.

ואמנם אמרו חז"ל (חולין קמב): "אין לך כל מצוה ומצוה בתורה שאין שכרה בצדה שאין תחית המתים תלוי בה, שנאמר (דברים כב): 'למען יטב לך ולמען יאריכון ימיך' לעולם שכולו טוב ולעולם שכולו ארוך". מהו עולם שכולו טוב, שאין בו שום משהו של רע, ועולם שכולו ארוך שכל רגע שבו אין לו סוף? הרי זה העולם הנצחי. ואם האדם המקיים מצוה אחת - זוכה בשכרה לעולם נצחי זה, הרי שהתורה היא נצחית, וגם האדם למרות שהוא מורכב גם מחלק העפר, הוא נצחי. וזה פירושה של תחילת המאמר, שאין לך מצוה שאין תחית המתים תלוי בה, כלומר ערכה נצחי ושכרה נצחי. ואם מדובר בנצח, הרי אין בו אתמול ומחר אלא הכל הווה.

ולפי זה פירוש הכתוב "אנכי מצוך היום", שכשם שה"אנכי" הוא למעלה מן הזמן, כך ציוויו אל האדם אינם במסגרת הזמן ולעולם הם בבחינת "היום" ובכל יום ויום המה כחדשים.

ולפי זה, כשאדם פורק מעליו עול מצוות, אין הפירוש שהוא פורק עול שהוטל עליו בזמן קדום בעת נתינת התורה, אלא העול הוא חדש תמיד הנובע מציווי השם שאינו פוסק לרגע. וזו כוונת הוידוי "על חטא שחטאנו לפניך בפריקת עול", שאנו פורקים מאתנו בכל רגע את העול הנצחי המוטל עלינו לעולם.

ב. מאחר שבאנו לידי כך שגם גוף האדם הוא מיסודו כוח רוחני ולאחר שנתחבר עם נשמת החיים נעשה גם הוא ל"נפש חיה" וקולט חכמתו הנצחית של ה', נבין מה שאמרו חז"ל על אברהם אבינו: "אם אב לא למדו ורב לא היה לו, ומהיכן למד את התורה? אלא זימן לו הקדוש ברוך הוא שתי כליותיו כמין שני רבנים והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה" (בראשית רבה פח:א). אף על פי שהכליות הם אברי הגוף, בשר ודם, בכל זאת היה בטבען לנבוע תורה וחכמה ולשמש לו כרבנים, ומכוח זה גדל אברהם ונעשה "האדם הגדול בענקים". ודברים אלה אמורים לפני הופעת ה' בהר סיני והשמעת דברות קדשו.

אנו מוצאים עוד בחז"ל שאמרו: "שתי כליות יש בו באדם, אחת מעצתו לטובה ואחת יועצתו לרעה" (ברכות סא) וכן אמר דוד המלך: "יסרוני כליותי" (תהלים טז), כלומר, שכליותיו מיסרות אותו ומלמדות אותו. כמו כן אמר דוד המלך: "ותורתך בתוך מעי" (תהלים מ), כלומר, שמעיו קלטו תורת ה'.

והנה גם דור יוצאי מצרים כשעמדו על הר סיני. כתוב עליהם: "וכל העם רואים את הקולות" (שמות כ:טו) וכן כתוב: "ואת קולו שמענו" (דברים ה:כא), ולכאורה היאך עיניו ואזניו הגשמיות של האדם בכוחם לראות ולשמוע קול ה', שהוא מושג רוחני עליון? אלא שגם גופו של האדם רוחני. בכוחו להתרומם למדריגה כזאת שעיניו ואזניו יתפקחו. ויראה וישמע קולות אלהים נצחיים. שהם למעלה מן הזמן ואינם פוסקים לעולם.

אמנם בהיות שהאדם נתון בגוף, שמקורו מן העפר, עלול הוא בכל מדריגותיו להימשך אחרי יצריו הגופניים וצריכים להזהירו גם על העבירות הקשורות בתאוותיו החומריות. כגון: לא תגנוב, לא תנאף, לא תחמוד. אולם מצד שני, בכוחו של הגוף להתרומם מעל מאוייו ולהיהפך לנפש חיה הדבוקה בנשמת חיים שהיא חלק אלוה ממעל, בצלם אלהים.

אכן חז"ל אמרו: "כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא, יצאה נשמתן של ישראל, שנאמר: 'נפשי יצאה בדברו' (שיר השירים ה). ומאחר שמדיבור ראשון יצאה נשמתן, דיבור שני היאך קיבלו? הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם" (שבת פח:). כלומר, שגופו של האדם לא היה בכוחו לעמוד בהתעלות רוחנית כזו ולא נשארה אלא הנשמה בלבד. וכדוגמה זו אנו מוצאים בחיל סנחריב. שאמרו חז"ל: "אזנים גילה להם ושמעו שירה מפי החיות ומתו" (סנהדרין צה). הם, לא נפתח בהם אלא חוש השמיעה בלבד ולא שמעו אלא מפי חיות הקודש. כך מקבלי התורה שנפתחו בהם כל חמשת החושים. וקלטו את "קול אלהים מדבר מתוך האש", על אחת כמה שגופם לא יכול לסבול ולהכיל את נשמתם. אולם האדם שלא היה "נפש חיה" אלא על ידי הרכבו עם הגוף. תעודתו שגם הגוף יגיע לאותה המדריגה הרוחנית הנצחית העליונה. ולכן החיה הקדוש ברוך הוא את גופם בטל של תחית המתים, כלומר, עורר בו את כוחו הנצחי הטבוע בו מתחילת ברייתו ונעשה גם ראוי לאותם המושגים הרוחניים הנצחיים שהוא בבחינת

כניסה לגן עדן בחיים חיתו.1ראה חז"ל (שבת קמו) "ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן", כלומר, פסקה זוהמתו של הנחש והגיעו למדריגת אדם הראשון לפני החטא בעודו שרוי בגן עדן.

ולפי זה נבין את דברי הכתוב: "ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו" (שמות כד). לכתוב זה יש שני פירושים בחז"ל. "אמר רבי הושעיא: וכי קלורין עלתה עמהן לסיני דאת אמרת 'ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו? אלא מלמד שזנו עיניהם כלפי שכינה כאדם שהוא מביט בחבירו מתוך מאכל ומשתה: רבי יונתן אומר: אכילת ודאי דכתיב 'באור פני מלך חיים'" (ילקוט שם). הרי שלדברי רבי יונתן העלו את עניניהם הגופניים למדריגה כזו שלא היה כל ניגוד ביניהם לבין המדריגות הרוחניות העליונות ביותר, ויחד עם אכילה ושתיה ממש חזו את האלהים, והכל היה באור פני מלך חיים, באשר גם בגוף טבוע מתחילת יצירתו, כאמור, כוח רוחני עליון.

אמנם מדריגה זו דורשת זהירות רבה ויש בזה סיכון רב. ואכן לא החזיקו הזקנים ואצילי בני ישראל מעמד, כפי שאמרו חז"ל: "משה לא זז עיניו מן השכינה, דכתיב: 'ויסתר משה פניו', ונהנה מן השכינה וכו', נדב ואביהו זנו עיניהם מן השכינה, ויחזו את האלהים' ולא נהנו מן השכינה 'וימת נדב ואביהו'" (ילקוט שם). נדב ואביהו התערבה בהם הנאה עצמית, כעין מזון עיניים, ולפיכך ראויים היו להישלח בהם יד.

וכן אמרו חז"ל לגבי הזקנים שמתוך ש"הקלו ראשם כאוכלים ושותים, והיו ראויין לישרף באותה שעה וכו', ומפני שהיה מתן תורה חביב לפני הקדוש ברוך הוא, לפיכך לא רצה הקדוש ברוך הוא לפגוע בהם בו ביום וכו', אבל לאחר זמן גבה מהם. נדב ואביהו נשרפו כשנכנסו באוהל מועד. ואף הזקנים נשרפו כשנתאוו אותה התאוה, שנאמר: 'והאספסוף אשר בקרבם התאוו תאוה' וכו' אין אספסוף אלא סנהדרין וכו'. מה כתיב שם באותה שעה: 'ותבער בם אש ה'" (תנחומא בהעלותך טז), כלומר, שמתוך זה שבאכילתם ובשתייתם בשעה שחזו את האלהים לא הגיעו למדריגה שלא יהיו עיניהם זונות מן השכינה, פעלה בהם אותה הנטיה בשעת אכילת השליו ונפרע מהם מה שהיו ראויים באכילה הראשונה.

אולם אין מן הנמנע שאדם יגיע למדריגה כזאת שבהנאותיו הגופניות יתעלה ויתקדש ויהיה בבחינה כזו שלא יהא זן מן השכינה. ואמנם משה רבינו הגיע לידי כך, וכן מצינו שחז"ל אמרו על אברהם אבינו "שהיה גבוה יותר מענקים שהיה גובה קומתו כנגד שבעים וארבעה אנשים ואכילתו ושתיתו כנגד שבעים וארבעה אנשים" (מסכת סופרים כא), כלומר, כנגד שבעים וארבעה הזקנים (שבעים הזקנים וארבעה בני אהרן), שזכה באכילתו ושתייתו מה שהם לא זכו.

ומכאן פשוט הוא שלא היו המלאכים ראויים לקבל את התורה, באשר הם שכלים נבדלים בלבד ולא שייכים להם כל ציודי התורה הקשורים דוקא עם ה"נפש החיה" המורכבת מנשמת חיים ביחד עם עפר מן האדמה. וזה מה שהשיב להם משה רבינו כשבאו לבקש שיתנו להם את התורה: "כלום קנאה יש ביניכם? יצר הרע יש ביניכם?" (ילקוט שמעוני תהלים ח). כלומר, שהם מופשטים ולא טבועים בהם שום יצרים רעים שמקורם בחלק העפר שבאדם.

ג. כאמור, נטבעו גם בגוף האדם סגולות רוחניות עילאיות ובכוחה של נשמת החיים שבו להעלות אותו על כל הרגשותיו ומאווייו הגשמיים למדריגות העילאיות ביותר. ומתוך כך יתכן גם להיפך, שהרגשותיו הגופניות ישפיעו על נשמת החיים שבו. יחלצו אותה מתוך האבדון ויחזירו אותה למקורה הרוחני.

חז"ל מספרים: "כשחלה רבי אליעזר, נכנסו ארבעה זקנים לבקרו וכו' נענה רבי עקיבא ואמר חביבין יסורין וכו' אמר לו (ר' אליעזר): עקיבא, זו מנין לך? אמר מקרא אני דורש, 'בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלם וכו' ויעש הרע בעיני ה'", וכתיב: 'גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה' (– היינו... חזקיה וסיעתו כתבו משלי, מכלל דחזקיה היה מלמד לכל וכדאמרינן 'נעץ חרב על בית המדרש' [רש"י]). וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה ולמנשה בנו לא לימד תורה? אלא מכל טורח שטרח בו ומכל עמל שעמל בו, לא העלהו למוטב אלא יסורין, שנאמר 'וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו. ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחוחים ויאסרהו בנחושתים ויוליכוהו בבלה'. וכתיב 'וכהצר לו חילה את פני ה' אלהיו ויכנע מאד מלפני אלהי אבותיו וכו' וידע מנשה כי ה' הוא האלהים'. הא למדת שחביבין יסורין" (סנהדרין קא).

הרי שכל התורה שלימד חזקיה למנשה בנו וכל העמל והטורח שהשקיע בזה ועל כל השפעתו הרבה לכל בני דורו שהחזירם למוטב, עד שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו תינוק ותינוקת שלא ידעו בדיני טומאה וטהרה - לא הועילו למנשה ועשה הרע בעיני ה', וכדברי הכתוב ה' דיבר אל מנשה והוכיחו על מעשיו, וגם לזה לא הקשיב. ואם כן, איפוא, התרוקן מכל זיקה ויחס לה' ולתורתו ואיבד את כל ישותו הרוחנית. ומה השיבו פתאום למוטב לאחר שקיעתו והתכחשותו הגמורה במשך שנים רבות? יסורי הגוף, כלומר: דוקא הרגשותיו הגופניות הן הן שגרמו להתעוררות מחשבותיו ופנייתו אל ה' אלהי אבותיו עד שנכנע לפניו והכיר שה' הוא האלהים.

ואמנם חז"ל אומרים: "היו מלאכי השרת סותמין את חלונות של רקיע שלא תעלה תפלתו לפני המקום ואומרים לפניו: רבון העולמים, אדם שהעמיד צלם בהיכל, כלום יש בו תשובה? אמר להם הקדוש ברוך הוא: אם איני מקבלו בתשובה, הרי הדלת נעולה כנגד כל בעלי תשובה. מה עשה הקדוש ברוך הוא? חתר לו חתירה תחת כסא הכבוד שלו ושמע תחנתו" (ילקוט מלכים רמו).

מלאכי השרת לאחר שראו התרוקנותו הגמורה של מנשה מכל זיקה רוחנית עד שהעמיד צלם בהיכל ה', לא הבינו שאדם זה יש בו עוד כושר לחזור להכרת אמת ולשוב אל ה' אלהיו. אולם ה' שהוא שיצר את האדם והטביע בו את כוח הבחירה, ידע שבכוחו של האדם לשוב לעולם למקורו, ושאף יסורי הגוף ראויים להניעו משקיעתו הרוחנית, לעורר את נשמת החיים שבו ולהשיבו לתחיה גמורה ולתשובה שלמה ליוצר נשמתו ולתורתו הנצחית.

ומעתה נלמוד מכאן לקח גם לעצמנו, כי על אף ירידתנו הרוחנית והשתקעותנו בתאוות הגופניות, בכוחנו להתרומם על הכל ולבוא לידי מדריגה שנשמע תמיד את קול ה' ולקבל התורה שניתנת לנו בכל יום ולחזור אל ה' בתשובה שלמה.